

ПИТАННЯ ЩОДО ВІДНЕСЕННЯ ОБМАНУ ДО СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ПСИХІЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Собко Г.М., професор кафедри кримінального права та кримінології ОДУВС, к.ю.н., доцент

Злочинності, як і будь-якому явищу, властиві розвиток і вдосконалення. Сучасна злочинність йде по шляху переваг застосування психологічних та психічних способів досягнення поставленої мети, аніж грубого фізичного насильства. Одним з таких способів є обман.

Спосіб вчинення злочину є обов'язковою ознакою складу злочину не тільки в тих випадках, коли він прямо вказано в законі, а й тоді коли він однозначно випливає з нього. Так наприклад, неможливо вчинити шахрайство, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживанням довірою, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину або завідомо неправдиві показання не використовуючи обман як спосіб вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину виступає обов'язковою ознакою відповідних складів злочину є аналіз і характерних дій, що утворюють об'єктивну сторону цих злочинів. Характерно, що суспільно небезпечне діяння в зазначених складах об'єктивно не може бути скоєно без відповідного способу його виконання. Так, не можуть бути заподіяні побої і катування без фізичного насильства, погроза вбивством, примушення до вступу в статевий зв'язок - без психічного насильства, шахрайство, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину - без обману, зловживання службовим становищем - без зловживання довірою і т. д. Отже, в наведених випадках спосіб вчинення злочину хоча прямо і не зазначено в законі, але однозначно випливає з нього при його тлумаченні, і тому є обов'язковою ознакою відповідних конкретних складів злочинів.

Виходячи із статистичних даних інформаційно - правової електронної бази з 2009 по 2016 рік в Україні було зареєстровано 7298 кримінальних справ, які були вчинені з використанням обману, з них 1991 злочин було вчинено за останні три роки (2013 – 2015): 2013 – 1177; 2014 – 460; 2015 – 350; виходячи з цих даних хоча і простежується динаміка зменшення росту цих злочинів, проте питома вага достатньо велика, що і обумовило необхідність розгляду обману як способу вчинення злочину.

Як відомо зараз не існує законодавчого визначення обману, хоча раніше у Кримінальному кодексі 1922 року в примітці до статті 187 КК було визначено *поняття обману* як неправдивих повідомлення свідчень, так і явне приховування обставин, свідчення про які було обов'язкове [1, 27-28].

З цього визначення можна зробити висновок, що існує два види обману: пасивний та активний. У цьому разі під активним обманом розуміється повідомлення завідомо неправдивої інформації, а під пасивним – неповідомлення обставин, які є обов'язкові для повідомлення. Більшість науковців визнають такі види обману [2, 387].

Вважаю, що є не доцільним розглядати пасивний вид обману, тому що він стосується не активних інформаційних дій, а стану в якому перебуває особа. Пасивний обман – є не дією (бездіяльністю), це стан в який сама себе ввела потерпіла особа, тому обманом не є. Прикладом пасивного обману є стан, коли особа сама у своїй свідомості змінює реальність, мається на увазі без допомоги сторонньої особи.

Подальший розгляд обману буде стосуватися тільки активної її форми. Способом психічного насильства може бути тільки обман як дія (активну форму обману), шляхом якої потерпіла особа вводиться в оману. Згідно українських словників під обманом розуміється – цілеспрямована дія, що є процесом впливу винної особи (суб'єкту обману) на стан потерпілого (суб'єкта впливу).

На підставі вищесказаного обманом є цілеспрямований вплив винної особи на психіку особи впливу, тим самим підтверджуємо, що обман не може бути вчинений шляхом бездіяльності.

Обман – умисне викривлення або приховування істини з метою ввести в оману особу, у віданні якої знаходиться право на майно або права на інші блага, і таким чином домогтися добровільної передачі цих прав, а також повідомлення з цією метою завідом неправдивої інформації. Істина - це вірне відображення дійсності в думках і свідомості людини. Створення шахраєм у потерпілої особи хибних уявлень про явища дійсності, про властивості предметів і осіб – це і є спотворення істини [3, 30].

Г.Н. Борзенков пропонує під активним обманом розуміти змінення істини, а не тільки повідомлення невірних відомостей, так як в останньому разі обман буде передбачати тільки вербальну форму, хоча фактично обман може вчинятися різними формами. Щодо форм (видів) обману, згідно ствердження Б.С. Нікіфорова, що спілкування між людьми відбувається як в усній, письмовій та вербальній формі [4, 93]. Крім цього можна сказати, що крім цих видів є ще інші форми обману, ті які використовуються у картковому обмані (шахрайстві), коли потерпіла особа сідає грати з шахраєм, останній взагалі може нічого не казати, але ж якщо карти є краплені або використовується інший спосіб обману, то потерпіла вводиться в оману відповідно можливості виграти.

З цього можна зробити висновок, що обман може бути вчинений, як усно, письмово, а також з використанням підrobлених документів.

Розібравшись із сутністю та видами обману необхідно проаналізувати, чи вчиняється обман з використанням психічного насильства?

Психічне насильство є достатньо велика кримінально-правова категорія, яка розглядається з різних сторін, психічне насильство у більшості випадків розглядається поряд з фізичним насильством проте, на наш погляд, психічне насильство є набагато ширше поняття, та має більшу кількість способів вчинення, наприклад: погроза насильством, вплив, примушення, перешкоджання, примус, втягнення в злочинну діяльність, психічне насильство, і також один раз використовується термін тероризування та обман, який є об'єктом розгляду цієї статті, тоді як способом вчинення

фізичного насильства є: нанесення різної тяжкості тілесних ушкоджень шляхом: побойів, мордування, нанесення ударів, а також із застосування різноманітних засобів для досягнення мети.

Такі відомі науковці як А.А. Тер-Акопов та Ю.Є. Пудовочкин відносять обман до психічного насильства [5,6]. Є сенс погодитися з думкою тих фахівців, які відносять обман до психічного насильства, тому що обман вчинюється всупереч волі людини, а саме, – проти її бажання, наприклад, шахрайство ст. 190 КК України. На користь цьому є приклад психологічного тиску при шахрайстві у судовій практиці Апеляційного суду Хмельницької області від 22 серпня 2006 року у справі № 11 - 551/2006 року, де зазначалось, що обман є психологічним тиском [7].

Р.А. Сабітов вважає, що на відміну від психічного насильства і примусу, при обмані не придушується воля потерпілого, обман ніколи не ставить потерпілого у безпомічний стан (не позбавляє потерпілого можливості протистояти обманщику), обман не містить інформації про наміри завдати шкоди інтересам особи, яку вводять в оману, обман не характеризується нападом; обман при допиті, на відміну від насильства, не пов'язаний із завданням страждань потерпілому [8, 27].

А.А Тер-Акопов вмістив в поняття «психічне насильство» загрозу, обман, а також стан, який виникає в результаті психофізичного та психотехнічного впливу, - стан керованої (гіпнотичної) і заміщеної (зомбованої) свідомості [9, 93].

Відповідно до цього можна зробити висновок, що обман не є видом психічного насильства.

Література:

1. Борзенков Г.Н. Ответственность за мошенничество (вопросы квалификации). – М.: Юридическая литература. 1971. – 168 с.
2. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. – М.: Центр ЮрИнфоР, 2005. – 457 с.
3. Борзенков Г.Н. Ответственность за мошенничество (вопросы квалификации). – М.: Юридическая литература. 1971. – 168 с.
4. Никифоров Б.С. Борьба с мошенническими посягательствами на социальстическую и личную собственность по советскому уголовному праву.- М.: Академия наук СССР, 1952. – 179.
5. Тер-Акопов А.А. О правовых аспектах психической активности и психологической безопасности человека // Государство и право. – 1993. – № 4. – С. 88-97.
6. Пудовочкин Ю.Е. Вовлечение несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий: уголовно-правовой и криминологический аспекты: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Краснодар, 1999. – С.15
7. Ухвала судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Хмельницької області від 22 серпня 2006 року у справі № 11 - 551/2006 року. http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=204:2:1241990828184289::NO::P2_DC_ID:10000231053.)
8. Сабитов Р.А. Обман как средство совершения преступления: Учеб. пособ. – Омск.: Министерство внутренних дел СССР. Омская высшая школа милиции. Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1980. – С. 28-36.
9. Тер-Акопов А.А. О правовых аспектах психической активности и психологической безопасности человека // Государство и право. — 1993. — № 4. — С. 93.